

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

KİTAP İNCELEMESİ

Kevin C. DUNN ve Timothy M. SHAW, Africa's Challenge to International Relations

Feyzullah YILMAZ*

* Siyaset Bilimi Bölümü, Stockholm Üniversitesi

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarın/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Africa's Challenge to International Relations

Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw, (der).

New York, Palgrave, 2001.

Hazırlayan: Feyzullah Yılmaz*

1999 yılında Washington'da gerçekleştirilen bir konferansta sunulan tebliğlerin kitaplaştırılmış halinden oluşan bu çalışmanın amacı Batı kökenli mevcut uluslararası ilişkiler teorisini ya da teorilerini Afrikalı perspektiflerden bakarak incelemek ve eleştirmek olarak belirtilmiştir. Kitap özellikle, Afrika'ya uluslararası ilişkiler bağlamında ilgi duyanlara hitap etmekle birlikte genel olarak uluslararası ilişkiler teorisinin gelişimiyle ve bu türden teorik meselelerle ilgilenenlere de tavsiye edilebilir.

Kitapta genel olarak Batı kökenli uluslararası ilişkiler teorilerinin eleştirildiği söylene de incelendiğinde bu teoriler arasından daha ziyade realizmi eleştirildiği görülmektedir. Bu durum, kitaptaki teorik eleştirilerin birçoğunun realizmin temel varsayımlarına yönelik olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer taraftan kitapta sınırlı düzeyde de olsa liberalizm ve az da olsa Marksizm eleştirisine rastlamak da mümkün. Kitapta ağırlıklı olarak Westfalyan ulus-devlet modeli, bu model üzerine kurulan "modern"¹ uluslararası sistem, bu sistemin sömürgecilik aracılığıyla dünyanın kalanına, özelde de Afrika'ya dayatılması ile bu durumun uluslararası ilişkiler teorisi özelinde Afrika'nın kendi iç dengelerine uymayışından kaynaklanan sorunlar bağlamında ele alınıyor. Sorunlar çerçevesinde de bu sisteme bağlı olarak geliş(tiril)en ulus-devlet, ulusal egemenlik, güçler dengesi gibi diğer birçok kavram da Afrika özelinde ele alınarak eleştirilmekte.

Kitabın birinci bölümünde Kevin C. Dunn kitabın amacının daha "iyi" bir evrensel teorisinin inşa edilmesine çalışmak olmadığını belirtiyor. Aynı şekilde, kitabın diğer yazarlarının amaçlarının da nevi şahsına münhasır bir Afrika uluslararası ilişkiler teorisi inşa etmek olmadığı belirtilmekte. Kitabın amacı, Afrika örneğini kullanarak, mevcut uluslararası ilişkiler okumalarının sınırlılıklarını ve zayıflıklarını göstermek şeklinde vurgulanıyor. Daha özel de yazarlar güvenlik, güç, devletler, uluslar ve egemenlik gibi uluslararası ilişkiler teorisinin bir takım

---

* Stockholm Üniversitesi, Siyaset Bilimi Bölümü, Stockholm, İsveç. E-posta: feyzullahyilmaz@yahoo.com.

¹ Uluslararası sisteme yönelik modern tanımlaması da bu kitapta sorunsallaştırılmaktadır. Bu bağlamda, neden 1648'in ve neden özelde Avrupa'da kurulan bir sistemin "modern" olma anlamında bir dönüm noktası olduğu tartışılmaktadır.

anahtar kavramlarını sorunsallaştırarak, mevcut batı kökenli uluslararası ilişkiler teorilerinin Afrika gibi dünyanın diğer bölgelerinin sosyal gerçekliklerini açıklamada yetersiz kaldığını göstermeye çalışmaktalar. Bu çalışmanın dolaylı amaçlarından birisi de, mevcut geleneksel uluslararası ilişkiler okumalarını sarsmak ve bu sayede daha çoğulcu teorik okumalara ve açılımlara ivme kazandırmak olarak öne çıkmaktadır.

Üç bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde geleneksel uluslararası ilişkiler teorisinin bazı temel kavramları inceleniyor ve sorgulanıyor. Bu bağlamda Batılı uluslararası ilişkiler teorisindeki devlet merkezli bakış açılarının ağırlığı yoğun olarak tartışılıyor. Örneğin Assis Malaquias Afrika özelinde analiz birimi olarak ulus-devlet yerine, ulusların ve silahlı ulusal hareketlerin önemini tartışmakta. Buna ek olarak takip eden kısımlarda, Westfalyan bir düzenden türetilmiş teorilerde merkezi bir yere sahip olan “egemenlik” ve “güç” gibi kavramlar ile “egemen devlet” anlayışı da Kevin C. Dunn ve Siba N. Grovogui tarafından eleştirel biçimde ele alınıyor.

Kitabın ikinci bölümünde daha ziyade teorik tartışmalar yapılmaktadır. İlk olarak realist bakış açısının (klasik realizm, neo-realizm), Afrika'nın çağdaş uluslararası ilişkilerini anlamadaki değeri ve geçerlilikleri tartışılmaktadır. Bu bağlamda John F. Clark, bütün realist bakış açılarının “Büyük Güç” siyasetini temel aldığını ve bu yüzden de realizmin Afrika'ya yönelik olarak açıklama ve anlama noktalarında pek bir geçerliliğinin olmadığını iddia etmektedir. Realizm dışında ise, örneğin liberalizm'e ilişkin olarak “tarihin sonu” ve “demokratik barış” gibi liberal teorisinin bazı çok bilinen unsurları Afrika örneği üzerinden tartışılıyor ve eleştiriliyor. Bu kısımda Tandeka C. Nkiwane liberal akademisyenlerin, Afrika'nın uluslararası ilişkilerinde yaşananlardan hareketle, kendi teorilerinin eleştirilmesine veya gözden geçirilmesine yönelik sessizliklerini eleştiriyor. Yine bu bölüm de “egemenlik teorisi” Afrika özelinde yeniden gözden geçiriliyor. Bu bölümde ayrıca “büyük güçlerin” Afrika'daki Libya ve Nijerya gibi bazı daha az güçlü ülkeler üzerinde uyguladıkları uluslararası yaptırımların verimsizliği tartışılıyor. Sakah Mahmud bu yaptırımların kısaca pek de bir işe yaramadıklarını belirtiyor. Bölümde son olarak ise Westfalyan bir düzenden post-Westfalyan bir düzene geçiş sürecinde Afrika devletleri üzerindeki baskılar ve buna paralel olarak da devlet ve ekonomi ilişkileri inceleniyor.

Üçüncü ve son bölümde ise ilk iki bölümde yapılan tartışmaların politika yapım süreçlerine etkileri tartışılmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak Birleşmiş Milletlerin Westfalya modelini bağımsızlıklarını kazanan yeni ülkelere sorgusuzsualsiz uyarlayışı, özellikle Afrika ülkeleri örneğinden hareketle, eleştiriliyor. Son

olarak da Afrika bağlamında, şirketlerin, sivil toplum örgütlerinin ve hükümetler arası örgütlerin Afrika'nın uluslararası ilişkilerindeki artan rollerinden ve etkilerinden bahsediliyor.

Kitabın önsözünde Craig N. Murphy çalışmanın önemini Afrika'nın dünyadaki öneminden bahsederek açıklıyor: "Dünyada her on kişiden biri ve her dört ulustan birisi Afrikalı, fakat şurasını garanti ederim ki Avrupa'da veya Kuzey Amerika'da uluslararası ilişkiler dersleri verilen üniversitelerde kıtanın adını ananların dahi sayısı yüzde birden daha azdır" (s. ix). Akademik alandaki bu ilgisizliğin yanı sıra, kıtaya ilgilenilmesinde veya kıtaya genel olarak yaklaşımda da sorunlar olduğunu belirten editör Kevin C. Dunn, Batı medyasında Afrika'nın genel olarak anlaşılması zor, anlamlı bir siyasete sahip olmayan ve sürekli olarak krizler ve çatışmalarla birlikte gündeme gelen bir yer olarak resmedildiğini ifade etmektedir (s.1). Dunn, bu şekildeki bir bakış açısının kıtayı, uluslararası ilişkiler gündemi açısından olumsuz etkilediğini ve kıtayı dünya siyaset sahnesinde marjinalleştirdiğini düşünmektedir.

Dunn, medyadaki bu marjinalleştirmenin uluslararası ilişkiler teorisi alanında da, Batı tarafından üretilmiş uluslararası ilişkiler teorileri çerçevesinde, yaşandığını belirtmektedir: "Örneğin, lisansüstü seviyesindeki birçok uluslararası ilişkiler dersi, ders planlarında Afrika'ya ya çok az bir yer ayırır, ya da onu toptan yok sayarlar. Bu marjinalleştirme ders yapılan sınıfları aşan ve egemen uluslararası ilişkiler teorilerinin içine işlemiş bir haldedir. Kısaca söylemek gerekirse, Afrika küresel siyasetin teorileştirilmesinde uzunca bir süredir yoktur." (s.2)

Bu olumsuz yaklaşıma rağmen, Afrika'nın bugün bazı uluslararası ilişkiler yazarları tarafından farklı bir şekilde ele alınmaya başlanmış olması, Assis Malaquias'ın ifade ettiği üzere, kıtanın, Avrupa'da Westfalyan devlet sisteminin doğuşuna neden olan etkenlere benzer, bazı temel değişimler yaşıyor olmasından ileri gelmektedir. Çünkü Afrika'yı etkileyen bu değişim uluslararası ilişkiler teorileştirmesi açısından hem meydan okumaları hem de fırsatları içinde barındırmaktadır.²

Aslında kitabın uluslararası ilişkiler teorisine ilişkin olarak gündeme getirdiği bu tartışma oldukça önemlidir. Özellikle 1980'ler sonrasında geleneksel uluslararası ilişkiler teorisine yönelik olarak değişik seviyelerde getirilen eleştiriler, mevcut teorilerin yeniden düşünülmesini sağlarken, uluslararası ilişkiler alanına bazı yeni teoriler de kazandırmıştı. Bugün geldiğimiz noktada bu konularda e-

---

² Assis Malaquias, "Reformulating International Relations Theory: African Insights and Challenges", Dunn ve Shaw (der.), *Africa's Challenge to International Relations*, s. 11.

peyce yol kat edilmiş olmasına rağmen, teorik ve meta-teorik düzeylerde henüz yeterli çoğulculuk sağlanamamıştır. Teorik düzeydeki çoğulculuk, realizmin egemenliğinin törpülenmesi ve farklı bazı eleştirel teorilerin ortaya çıkmasıyla bir nebze de olsa sağlanmış oldu. Teorik düzeydeki bu çoğulculuk, disiplin içerisindeki Batı kökenli ve “modern” uluslararası sistem temelli teorilerin yanına farklı temellere dayanan teorilerin gelmesiyle sağlanmadı. Yani bugün uluslararası sistem dediğimizde hâlâ, Westfalya sonrası, özeldir Avrupa’da kurulan ve daha sonra da dünyanın diğer bölgelerine çeşitli yollarla yayılan ulus-devlet modeli temelinde kurulan bir sistemden bahsetmiş oluyoruz ve sadece söylemimizle dahi bu sistemin zihinlerde, metinlerde veya akıllarda yeniden yeniden üretilmesine katkıda bulunmuş oluyoruz. Burada ulus-devleti temel aktör olarak ele alıp, onun üzerinden analiz yapıyoruz. Ulus-devlet temelli baktığımız bir sistemi de, doğal olarak uluslararası sistem olarak tanımlıyoruz. Bu konu tabii ki, genel olarak teorik ve meta-teorik seviyelerde tartışılmaya devam etmektedir ve bu süreçte alanın isimlendirilmesine ya da tanımlanmasına yönelik olarak bazı farklı açılımlar da yapılmıştır. Bu açılımlara Keohane’in uluslararası ilişkileri (*transnational Relations*)³, Baaz’ın küresel sosyal ilişkileri (*global social Relations*)⁴, Cox’un Küresel siyaseti (*global politics*)⁵ ve Teschke’nin sınıflar arası ilişkileri (*inter-class Relations*)⁶ örnek gösterilebilirse de mevcut açılımların henüz yeteri kadar bir çoğulculuğa erişemediği söylenebilir.

Bu tartışmalardan yola çıkarak teori eleştirisine yönelik ilk olarak Uluslararası ilişkiler teorisi eleştirisinde başlıca iki yol olduğu söylenebilir: Birincisi, mevcut temel çerçeveyi, yani Batılı dediğimiz ve ulus-devlet temelinde kurulmuş uluslararası sistemi kabul edip, o temel çerçeveden üretilmiş teorileri, bazı eksiklikleri üzerinden eleştirmektir. Örneğin, realizmi, liberalizmi ya da Marksizm’i uluslararası sistem içindeki çeşitli konuları, alanları, aktörleri ya da sorunları göz ardı ettikleri için; bunlara az önem verdikleri için; teorileştirmelerinde bazı meseleleri dikkate almadıkları için veya belli bir bölgeye ya da aktöre kendi teorileştirmesinde çok merkezi, belki de gereğinden fazla, yer/önem verdiği için eleştire-

³ Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, (der.), *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press, 1972.

⁴ Mikael Baaz, *A Meta-Theoretical Foundation for the Study of International Relations in a Global Era: A Social Constructivist Approach*, Göteborg, Vasastadens Bokbinderi, 2002.

⁵ Robert W. Cox ve Björn Hettne, (der.), *International Political Economy: Understanding Global Disorder*, London, ZED Halifax, 1995; R.W. Cox, “The Way Ahead: Toward a New Ontology of World Order”, Richard Wyn Jones (der.), *Critical Theory & World Politics*, Londra, Lynne Rienner Publishers, 2001.

⁶ Benno Teschke, *The Myth of 1648: Class, Geopolitics and the Making of Modern International Relations*, Londra, 2003.

biliriz. Bu tür bir eleştiri, sonuçta o temel dediğimiz çerçeveyi kabul ettiğinden dolayı, tâli düzeyde bir eleştiri sayılabilir ki incelediğimiz kitap da bir bakıma bunu yapmaktadır. İkinci tür eleştiri ise, o temel dediğimiz çerçevenin bizatihi kendisini ve onun gerçekliğini sorgulayan bir eleştiri türüdür. Buradan hareketle bu sosyal gerçeklik alanına ilişkin çok temel birçok konuya, önkabule ya da, algıya eleştirel bakabilmenin yolu açılmış olur. Yani, evvela disiplinin adından (uluslararası ilişkiler) başlayarak, bunun gerçekliği sorgulanabilir. Örneğin, neden devlet (yani ulus-devlet) temelli teorileştirmeler yaptığımız, neden modern uluslararası sistemin Westfalya ile başladığını kabul ettiğimiz, neden bu disipline uluslararası ilişkiler dediğimiz ve uğraştığımız sosyal gerçeklik alanını uluslararası siyaset veya politika olarak gördüğümüz gibi bazı temel meseleler üzerinde durulabilir. Sonuçta, o sosyal gerçeklik alanı da kendi özünde yansız bir alandır ve bizim ona yüklediğimiz anlamlara veya bizim ona bakışımıza göre bir isim alır. Elimizdeki kitap ise bu bağlamda, mevcut uluslararası ilişkiler teorilerine yönelik olarak ikinci türden değil, birinci türden bir eleştiri yapmaktadır.

Bu konunun, Batılı uluslararası ilişkiler temelinden farklı arka planlara sahip teorisyenler açısından önemi ise, uluslararası ilişkiler teorisinin ontolojisine yönelik olarak yoğun tartışmaların yaşanmaya devam ettiği bu süreçte, bu tartışmaya katılabilmenin ve mümkünse orijinal bazı katkılarda bulunabilmenin mümkün olmasıdır. Örneğin, henüz tam olarak olgunlaşmamış da olsa uluslararası ilişkiler teorisine yönelik olarak İslam, Çin, Afrika, Japonya veya Hindistan arka planlarına dayanan teorik ve ampirik çalışmalar yapılmaktadır ve bu çalışmaların hem sayısı, hem de kalitesi giderek artmaktadır.⁷ Bu çalışmalar arasından Türkiye'ye daha yakın olan bir tanesinden, yani İslam'dan esinlenen teorileştirme çabalarından, bahsedecek olursak, kısaca şunları söyleyebilmemiz mümkündür: Ahmet Davutoğlu'nun siyaset teorisi düzleminde yaptığı çalışmada⁸ iddia ettiği gibi, eğer Batılı ve İslami siyaset teorileri ontolojik anlamda/düzlemde birbirlerinden farklıysalar, o halde bu iki farklı arka plan, ya da Davutoğlu'nun tabiriyle *Weltanschaaung*, neden uluslararası siyaset düzleminde de ontolojik olarak birbirlerinden farklı olmasınlar? Eğer bu doğruysa, o zaman İslam'ın, ya da Davutoğlu'nun deyimiyle İslami *Weltanschaaung*'un farklı topluluklar, toplumlar

---

⁷ Abdulhamid Abusulayman, *Towards an Islamic Theory of International Relations: New Directions for Methodology and Thought*, International Institute of Islamic Thought, 1993; Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Lawbook Exchange, 2007; Stephen Chan, (der.), *The Zen of International Relations: IR Theory from East to West*, Palgrave, 2001.

⁸ Ahmet Davutoglu, *Alternative Paradigms: The Impact of Islamic and Western Weltanschaaung on Political Theory*, Maryland, University Press of America, 1994.

ya da devletlerarasındaki ilişkilere yönelik olarak, mevcut Batı-kökenli ve Batıda üretilmiş teorilerden farklı ontolojik temellere sahip olması gerekir.

Elimizdeki kitap, editörünün de ifade ettiği gibi, Afrika temelli bir teorileştirme çabasının ürünü değildir. Bu doğrultuda, henüz Afrika temelli teorileştirme çabalarının da çok geliştiğini söyleyemeyiz. Ancak bu tür çalışmalar, en azından alanın üzerindeki hâkim paradigmanın sorgulanması ya da eleştirilmesi sürecinde oynadıkları öncül rol açısından oldukça önemlidirler. Bu çalışmaların, ileriki dönemlerde, daha derinlikli, daha zgn çalışmalarla desteklenmesi ve açılan bu yolun sürdürülmesi, uluslararası ilişkiler teorileştirmesine yönelik bir çoğulculuğu ve beraberinde de bu sosyal gerçeklik alanına ilişkin olarak anlama ve açıklama kabiliyetlerimizin daha da olgunlaşmasını sağlayacaktır. Son tahlilde, kanaatimizce, bu sürecin en önemli sonucu belki de budur.